

Особливості інтеграції вищої педагогічної освіти Словаччини в загальноєвропейський освітній простір

Т.В. Ключкович*

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна

*Corresponding author. E-mail: klanatan@mail.ru

Paper received 15.06.15; Accepted for publication 10.07.15.

Анотація. У статті розглянуто розвиток словацької вищої школи і педагогічної освіти зокрема в контексті інтеграції в загальноєвропейський освітній простір. Проаналізовано основні напрямки і результати впровадження Болонського процесу в словацькій вищій освіті. Зроблено висновок про значні зміни в системі вищої освіти Словаччини, орієнтовані на оновлення всіх її структур та нормативно-правового забезпечення, модернізацію змісту і методів підготовки вчителів.

Ключові слова: Словаччина, реформа вищої освіти, підготовка вчителів, Болонський процес, європейська інтеграція

Вступ. Формування загальноєвропейського освітнього простору є реагуванням європейського суспільства на актуальні виклики, які вимагають більшої динамічності, конкурентноспроможності, інтегрованості й ефективності вищої освіти. За допомогою Болонського процесу реалізується важлива структурна реформа європейської вищої освіти, в рамках якої модернізуються національні освітні системи. Попри уніфікаційні тенденції в системі європейської вищої освіти зберігається чимало національних відмінностей і особливостей на рівні окремих країн. Словаччина, як країна-учасниця Болонського процесу, чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи і здійснює модернізацію вищої освіти у відповідності до єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері. Особливого значення набуває проблема підготовки фахівців педагогічних профільів у зв'язку з їхньою майбутньою багатофункціональною діяльністю в умовах європейського освітнього простору.

Короткий огляд публікацій. Аналізуючи останні публікації з питань реформування словацької вищої освіти і педагогічної освіти зокрема, ми спостерігаємо значний інтерес науковців, насамперед словацьких, до даної проблематики. Б. Косова, Н. Крайчова, Я. Захарова, М. Радек, І. Павлов, Ш. Порубський аналізують в свої публікаціях різні аспекти словацької вищої освіти, вказуючи як на позитиви, так і на критичні моменти в її розвитку. В даному контексті варто відзначити працю колективу словацьких дослідників на чолі з Б. Косовою, в якій проаналізовано стан, проблеми і перспективи розвитку вищої педагогічної освіти в Словаччині [7]. Комплексне дослідження словацької вищої освіти з акцентом на емпіричних показниках її розвитку здійснив авторський колектив під керівництвом М. Радека у праці "Вища освіта в Словаччині: реальність – проблеми – можливості вирішення" [6]. Заслужують на увагу також праці українських науковців В. Старости, Г. Товканець, які вивчають словацький досвід підготовки педагогічних кадрів. Водночас через свою складність проблема й надалі залишається актуальною й потребує подальшого вивчення.

Метою статті є визначення особливостей розвитку вищої педагогічної освіти в контексті впровадження в Словацькій Республіці (СР) реформних заходів за пріоритетними напрямками інтеграції в Європейський простір вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Європейський курс трансформації словацької вищої школи був декларати-

вно визначений з проголошенням самостійності держави у 1993 р., але реальні кроки в цьому напрямку намітилися в кінці 1990-х рр. з приходом до влади демократичної урядової коаліції на чолі з М. Дзуріндою.

В червні 1999 р. Словаччина приєдналася до Болонської декларації про Європейський простір вищої освіти, взявши на себе зобов'язання реформувати вищу освіту відповідно до визначених стандартів і рекомендацій. Основні напрямки і цілі перетворень, що зафіксувала Болонська декларація: затвердження загальноприйнятної та порівняної системи вчених ступенів; введення системи двоциклового навчання – додипломного та післядипломного; запровадження кредитної системи; контроль якості освіти; підтримка мобільності студентів і викладачів; сприяння привабливості європейської системи освіти [5]. За результатами подальших конференцій країн-учасниць Болонського процесу були розширені завдання в контексті формування європейського освітнього простору: забезпечення навчання впродовж життя, посилення конкурентноздатності європейської освіти, сприяння працевлаштуванню і кар'єрі та ін.

У процесі інтеграції у європейський освітній простір Словаччина здійснила комплекс концептуальних, правових і організаційних заходів щодо адаптації до умов Болонського процесу.

Серед основних концептуальних документів, які визначали стратегію та напрями розвитку національної вищої школи і педагогічної освіти зокрема, були "Концепція подальшого розвитку вищої освіти в Словаччині на 21 століття" (2000 р.) і "Національна програма виховання і освіти в Словацькій Республіці на найближчі 15-20 років" (2001 р.).

Поряд з концептуальним визначенням стратегії реформування вищої освіти відбувалося ухвалення нормативно-правової основи щодо впровадження Болонських стандартів у навчальний процес. В 2002 р. було ухвалено Закон "Про вищу школу" і Постанову Міністерства освіти СР "Про кредитну систему навчання". Законодавчо врегульовано широкий спектр питань щодо правового положення вузів, їх фінансування та управління, навчальних програм і спеціальностей, статусу викладачів і студентів та ін. Законом встановлено систему двох основних навчальних циклів – додипломного та післядипломного, у вузах запроваджені навчальні програми трьох рівнів: 1) бакалаврський; 2) магістерський, інженерський, докторський; 3) докторантський [10, с. 1483-1486].

Відповідно до нормативних документів у 2004–2005 рр. у словацьких вузах впроваджується кредитна система організації навчального процесу на базі Європейської системи трансферу кредитів, що розглядалася як засіб реформування навчальних планів, програм, підвищення можливостей студентів щодо переходу з однієї навчальної програми на іншу тощо. З вересня 2005 р. у навчальному процесі почали використовуватись по-новому структуровані програми стандартного трьохрічного бакалаврського і двоохрічного магістерського навчання Болонського типу. В підготовці педагогів акцент робиться на професійно-орієнтованих дисциплінах у рамках бакалаврських програм, на академічних і дидактичних дисциплінах у межах магістерського навчання.

З урахуванням міжнародної стандартної класифікації освіти ICSED97 була структурована система педагогічних спеціальностей:

1. Виховання і освіта.

1.1. Учителство, виховання і педагогічні науки.

1.1.1. Навчання академічних предметів.

1.1.2. Навчання професійних предметів і практичної підготовки.

1.1.3. Навчання мистецько-виховних та виховних предметів.

1.1.4. Педагогіка.

1.1.5. Дошкільна та початкова педагогіка.

1.1.6. Спеціальна педагогіка.

1.1.7. Медична педагогіка.

1.1.8. Логопедія.

1.1.9. Андрагогіка.

1.1.10. Професійна дидактика.

Нова структура педагогічних спеціальностей була вибудована з урахуванням способів когнітивного, змістовно-фізичного і психомоторного навчання. Попри нові підходи до структурування та змістового наповнення педагогічних спеціальностей, словацькі дослідники вказують на певні труднощі в їх адаптації у викладацькому середовищі та реалізації в початковому процесі. Як вважає Б. Косова, серйозною дилемою при конституюванні педагогічних навчальних програм є складність поєднання професійно-практичної орієнтації з академічною [7, с. 28–29].

На сучасному етапі в Словаччині функціонує розгалужена система вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку і професіоналізацію педагогічних кадрів. Із 36 вузів Словаччини (20 громадських, 3 державних і 13 приватних) підготовку за педагогічними навчальними програмами здійснюють 12 вищих шкіл, а за додатковим педагогічним навчанням – 23 [2, с. 40].

В контексті модернізації системи вищої освіти навчальні програми з підготовки вчителів адаптуються до вимог суспільства та ринку праці, що відповідно позначається на кількості здобувачів професії. В Словаччині збільшується кількість випускників вузів з педагогічних спеціальностей: якщо у 1998 р. було 3617 випускників, у 2005 р. – 5512, то в 2010 р. – 10518 чол. [9, с. 272–273].

Важливим імпульсом до становлення педагогічної освіти європейського рівня є те, що державна освітня політика почала орієнтуватися не тільки на забезпечення базової підготовки вчителів, але й на стимулю-

вання їх подальшого професійного розвитку. У квітні 2007 р. урядом Словаччини була прийнята "Концепція професійного розвитку вчителів у кар'єрній системі", в якій визначено основні проблеми професії педагога, стратегічні цілі та механізми змін. 22 травня 2009 р. здійснено серйозний крок до нормативної підтримки статусу педагогічного працівника – парламентом ухвалено Закон "Про педагогічних працівників...", в якому містяться положення щодо правового статусу педагогів, їх кваліфікації, педагогічної практики, ате-стації, кар'єрних ступенів, зарплатних тарифів, соціального захисту, неперервного навчання, обліку педагогічних працівників та ін. [11].

Інший стратегічний напрям реалізації Болонського процесу, який підтримано на державному рівні Словаччини, – забезпечення навчання впродовж життя. У Словаччині створено нормативну основу для реалізації навчання впродовж життя – 1 грудня 2009 р. парламент Словаччини схвалив Закон "Про навчання впродовж життя". Особлива увага приділяється неперервному навчанню педагогічних працівників, що зафіксовано у відповідній постанові Міністерства освіти СР від 19 жовтня 2009 р., а також у Законі "Про педагогічних працівників...".

Для забезпечення неперервного навчання в Словаччині акредитовані відповідні програми, діють інституції, реалізуються строкові європейські та національні проекти. Приміром, Словаччина долучилася до масштабного освітнього проекту ЄС "Програма навчання впродовж життя" (ПНВЖ) з реалізацією у 2007–2013 рр. У рамках ПНВЖ реалізовувалися її структурні підпрограми Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig, Jean Monnet та ін. Головним координатором ПНВЖ було Міністерство освіти СР, а відповідальним за безпосередню реалізацію програми – Національне агентство ПНВЖ. У рамках ПНВЖ у 2007–2013 рр. реалізовано близько 60 тис. актів академічної мобільності, у яких участь взяло близько 20 тис. педагогічних працівників і 18 тис. студентів. Для реалізації проектів ПНВЖ Європейська комісія надала Словаччині понад 90 млн. євро за період 2007–2013 рр. [3, с. 30]. В рамках ПНВЖ реалізовувалися також проекти для вчителів, напр. "Подальша освіта педагогічних працівників", основне завдання яких покращення педагогічної компетентності, обмін досвідом. Впродовж 2007–2013 рр. на стажування до європейських країн (переважно до Великобританії, Німеччини) поїхало більше восьмиста словацьких вчителів [3, с. 8].

У Словаччині адміністрування комунікативними програмами ЄС здійснює Словацька академічна асоціація з міжнародного співробітництва. Також можливості для обміну студентами пропонують багатосторонні угоди, укладені Міністерством освіти СР, Словацькою академічною інформаційною агенцією. Обмежені можливості мають і словацькі університети, які пропонують стипендії в рамках білатеральної співпраці із закордонними освітніми і науковими інституціями [4, с. 36]. В результаті словацька молодь одержала можливості навчання у європейських студіях популярних університетів, доступ до освітніх програм. За даними Eurostat динаміка мобільності словацьких студентів у Європі постійно зростає: в 2001 р. –

8,3 тис., 2005 р. – 16,9 тис., 2012 р. – 35,4 тис. словаків вчилися за межами своєї країни [1]. Таким чином, очевидною перевагою долучення Словаччини до європейського освітнього простору є інтенсифікація міжнародних контактів між студентами, викладачами, інституціями і, як результат – поглиблення інтернаціоналізації вищої освіти і науки.

В контексті інтеграції в міжнародну освітню систему важливе значення має технічна і технологічна модернізація вузів, інформатизація навчального процесу. У словацьких вузах реалізовується комп'ютеризація навчального процесу і забезпечення доступу до міжнародної інформаційної мережі Інтернет. Студенти знаходяться в щоденному контакті з інформаційними та комунікаційними технологіями. Зокрема студентами активно використовуються наступні інформаційні системи: Академічна інформаційна система, Книжна інформаційна система, Реєстр випускних робіт, портали електронного навчання та ін. [7, с. 83]. Навчальні програми бакалаврату та магістратури педагогічних спеціальностей включають курси, які розвивають інформаційну грамотність студентів, що важливо для вдосконалення підготовки педагога сучасного типу.

Одним із важливих положень Болонського процесу є забезпечення працевлаштування випускників вузів на європейському ринку праці. Для забезпечення визнання кваліфікаційних рівнів вищої освіти Словаччина долучилася до випуску уніфікованих і взаємоузгоджених документів про освіту, які зрозумілі та зіставні між собою на всьому європейському просторі. Після вступу Словаччини до ЄС в 2004 р. процедурою визнання дипломів займається Центр визнання дипломів про освіту Міністерства освіти [4, с. 30]. Водночас проблема реалізації випускників на ринку праці залишається актуальною для Словаччини. Рівень безробіття серед випускників вузів є вище загальнонаціонального рівня. Серед основних причин дослідники називають невідповідну якість підготовки, відсутність досвіду роботи та практичних навичок оволодіння професією [6, с. 28-29].

Гарантією якості освіти в рамках Болонського простору є адаптація національних систем із забезпечення якості до відповідних європейських стандартів і рекомендацій, забезпечення контролю як з боку національних і міжнародних структур, так і незалежних від держави акредитаційних агентств. У 2005 р. була прийнята система європейських стандартів і рекомендацій для забезпечення якості освіти у Європейському просторі вищої освіти. Оцінку якості надання освітніх послуг і координацію взаємодії освітніх інституцій у Словаччині здійснюють ряд урядових акредитаційних структур – Акредитаційна комісія, Акредитаційна рада Міністерства освіти з безперервного навчання педагогічних працівників і фахівців. Також педагогічна освіта контролюється Міністерством освіти через методично-педагогічні центри, Державний педагогічний інститут та інші інституції [8, с. 58].

Важливе значення для контролю якості освіти має діяльність міжнародних, європейських та національних рейтингових агентств (напр. Academic Ranking of World Universities, European University Association,

European Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education, Akademicka rankingova a ratingova agentura). Ці агенції здійснюють систематичний збір, оцінювання й розповсюдження інформації про функціонування освітньої системи. В даному контексті, насамперед, слід виокремити діяльність словацького Академічного рейтингового агентства. Ця громадська незалежна інституція відстежує якість надання освітніх послуг, науково-дослідну діяльність, грантові успіхи факультетів і публікує на цій основі річні рейтинги педагогічних факультетів.

В Словаччині поряд із зовнішньою оцінкою існує система внутрішнього контролю в межах університетів. Студенти кожного року заповнюють анкети щодо задоволеності навчальним процесом. Таким чином забезпечується систематичний моніторинг у галузі вищої педагогічної освіти.

В контексті інтеграції до Болонської системи поряд з перевагами у сфері вищої школи і педагогічної освіти проявилися і ряд проблем. Група словацьких експертів на чолі з Б. Косово вказують, що діюча у Словаччині система підготовки вчителів з міжнародного, науково-теоретичного та професійно-практичного погляду є недосконалою і потребує подальшого комплексного реформування [7, с. 135]. Основні критичні зауваження до системи вищої педагогічної освіти стосуються наступних пунктів:

1. При впровадженні структурованого навчання Болонського типу слабо враховано національні особливості Словаччини в підготовці вчителів. Директивний поділ та ізолюваність бакалаврських і магістерських навчальних програм порушили функціональну інтегрованість процесу підготовки вчителя-професіонала.

2. Вузівська підготовка вчителів слабо відповідає потребам регіональної шкільної освіти: програми з підготовки вчителів мають профілі, які незастосовні на практиці, є розбіжності у шкільному і вузівському законодавстві та термінології.

3. Неврівноваженість зв'язку між академічно-теоретичною та професійно-практичною складовими підготовки педагогічних кадрів.

4. Регулювання підготовки словацьких вчителів слабо співвідноситься з міжнародними нормативами про стандарти педагогічної освіти і ключові компетенції вчителя [7, с. 53-56].

Також у Словаччині зберігаються проблеми в сфері професіоналізації вчительської діяльності: відносно низьке фінансове забезпечення вчителів і педагогічної освіти загалом; занижена професійна самооцінка, мотивація вчителів; нормативна невизначеність системи стандартів професійного розвитку вчителів; слабка підтримка державою ініціатив педагогічного середовища; низький рівень професійної автономності вчителів у порівнянні з контролем держави та ін. Ці недоліки стають перешкодами для розвитку професіоналізму педагогів і проблематизують професійну ідентичність вчителів. Для вирішення проблем необхідна співпраця між усіма учасниками цього процесу: державою, інституціями, що займаються підготовкою та професіоналізацією вчителів, а також самими вчителями та їх об'єднаннями.

Висновки. На поч. 2000-х рр. у Словаччині відбулися значні зміни в системі вищої освіти, орієнтовані на оновлення її змісту та структури, концептуально-нормативного забезпечення, модернізацію підготовки педагогічних кадрів у контексті входження до європейського освітнього простору. Вища освіта Словаччини доволі успішно інтегрувалася в єдиний європейський освітній простір і динамічно розвивається. На макрорівні очевидним здобутком євроінтеграції словацької системи вищої освіти і підготовки педагогічних кадрів є впровадження європейських цінностей, стандартів, інституційних і комунікативних можливостей розвитку. Важливим наслідком Болонського процесу на мікрорівні є посилення самостійності і відповідальності студентів за своє навчання, можливості індивідуалізації плану навчання, зростання академічної мобільності.

В процесі інтеграції у європейський освітній простір актуалізувалися чимало важливих проблем у сфері вищої освіти та підготовки педагогічних кадрів, багато з них вдалося вирішити, але чимало недоліків й надалі зберігаються і потребують свого розв'язання в майбутньому в контексті комплексного реформування. На нашу думку, для подальшого розвитку вищої педагогічної освіти в Словаччині ключовими завданнями є: повною мірою впровадити європейські стандарти освіти, зберігаючи при цьому традиційні складові національної вищої освіти; поряд з теоретичним навчанням поглибити професійно-педагогічну підготовку та практичну орієнтацію майбутніх учителів; посилити суспільну увагу до педагогічної професії, підвищити її соціальну престижність.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Eurostat. Mobility of students in Europe. – URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00064&language=e>
- [2] Krajčová N. Pregraduálna príprava učiteľov – stav a očakávania // Učiteľ na ceste k profesionalite: recenzovaný zborník vedeck. prác / N. Krajčová, V. Šuťáková eds. – Prešov: FHPV PU, 2013. – S. 37-45.
- [3] Program celoživotného vzdelávania (2007 – 2013). Stručný prehľad výsledkov. – URL: <https://www.minedu.sk/program-celozivotneho-vzdelavania-2007-2013/>
- [4] Sprivodca bolonským procesom. Slovenské vysoké školy a bolonský proces. – Bratislava: SAAIC-NK Socrates, 2006. – 64 s.
- [5] The Bologna Declaration of 19 June 1999. – URL: http://www.magna-charta.org/resources/files/BOLOGNA_DECLARATION.pdf
- [6] Vysoké školstvo na Slovensku – realita, problém a možné riešenia / M. Rádek a kol. – Bratislava: EPPP, 2008. – 38 s.
- [7] Vysokoškolské vzdelávanie učiteľov : vývoj, analýza, perspektívy / Beata Kosová ... [et al.]. – Banská Bystrica : Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2012. – 143 s.
- [8] Zabezpečenie kvality v príprave učiteľov v Európe. – Brusel : Eurydice, 2006. – 92 c.
- [9] Zacharová J. Komparácia vývinu vysokého školstva na Slovensku v XX. a v XXI. storočí // Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie ; Pedagogika. – 2013. – T. 22. – S. 259-277.
- [10] Zákon č. 131/2002 z 21. februára 2002 o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov // Zbierka zákonov. – 2002. – Č. 58. – S. 1462-1514.
- [11] Zákon č. 317/2009 z 24. júna 2009 o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení zákonov // Zbierka zákonov. – 2009. – Č. 113. – S. 2334-2361.

REFERENCES

- [1] Eurostat. Mobility of students in Europe. – URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00064&language=e>
- [2] Krajchova, N. Preparing for teaching profession – the state and the expectations // Teacher on the way to professionalism: a peer-reviewed collection of scientific papers / N. Krajchova, V. Shutakova eds. – Prešov : FHPV PU, 2013. – P. 37-45.
- [3] The Lifelong Learning Programme (2007-2013) (Brief overview of the results) – URL: <https://www.minedu.sk/program-celozivotneho-vzdelavania-2007-2013/>
- [4] Instructions to the Bologna process. Slovak high schools and the Bologna process. – Bratislava : SAAIC-NK Socrates, 2006. – 64 p.
- [6] Higher education in Slovakia: reality, problems and the possibilities of solving / M. Radek and group. – Bratislava : EPPP, 2008. – 38 p.
- [7] University education of teachers: development, analysis, perspectives / Beata Kosova ... [et al.]. – Banska Bystrica : Faculty of Education Matej Bel University, 2012. – 143 p.
- [8] Quality Assurance in Teacher Education in Europe. – Brussels: Eurydice, 2006. – 92 p.
- [9] Zacharova J. The Comparison of the Development of Higher Education in Slovakia in XX. And XXI. Century // Scientific papers of Academy w Częstochowie ; Pedagogika. – 2013. – T. 22. – P. 259-277.
- [10] Law No. 131/2002 of 21st February 2002 on Higher Education and on Changes and Supplements to Some Laws // Collection of Laws. – 2002. – Part 58. – P. 1462-1514.
- [11] Law No. 317/2009 of 24 June 2009 on teaching staff and professional staff and on amendments to certain acts // Collection of Laws. – 2009. – Part 113. – P. 2334-2361.

The peculiarities of Integration of the Slovakian higher pedagogical education into the European Higher Education Area T.V. Klyuchkovych

Abstract. The article deals with the development of Slovak higher school and pedagogical education particularly in the context of integration into European Higher Education Area. The basic directions and results of the implementation of the Bologna process in Slovak higher education are analyzed. The conclusion is made about the significant changes of higher education of Slovakia which are aimed at the refreshment of all the branches and regulatory support, contents modernization and methods of the teacher training.

Keywords: Slovakia, reform of higher education, teachers training, the Bologna process, European integration